

Inleiding

Het onderwerp hoogbegaafdheid onder studenten krijgt de laatste tijd, mede door het landelijk Netwerk HB-HO, wat meer aandacht. De vraag is of er binnen de groep studenten met een zeer hoge intelligentie (twee standaarddeviaties boven het gemiddelde), apart aandacht zou moeten komen voor diegenen die binnen deze groep hoogintelligenten een (potentieel) extreem hoge intelligentiescore hebben. Het gaat dan om scores van drie standaarddeviaties boven het gemiddelde of hoger, grofweg 145 plus. (Nederlandse testen hanteren een standaarddeviatie van 15, waarmee een score van plus drie standaarddeviaties uitkomt op 145. In Angelsaksische landen zijn er echter ook officiële tests waarbij andere standaarddeviaties worden gehanteerd, zoals bijvoorbeeld 24. In zo'n geval is een score van plus drie standaarddeviaties 172. Plus twee standaarddeviaties komt dan uit op 148.)

Wij gaven voor leden van het landelijk netwerk HB-HO eind 2021 een presentatie over dit onderwerp en verkenden daarin met de deelnemers of binnen de groep hoogbegaafden de subgroep 'zeer hoogbegaafden' aparte aandacht behoeft. Wetenschappelijk harde gegevens zijn er nog niet, maar we hebben wel steeds meer verhalen uit de praktijk. De deelnemers aan de presentatie meenden dat het van belang is dit nader te verkennen, met name om deze studenten nog beter en effectiever te kunnen begeleiden.

Naar aanleiding van de presentatie indertijd schreven wij op 21 januari 2024 dit korte artikel. Noks Nauta & Mirja Post

In het artikel worden voorbeelden gegeven, onderzoek besproken, ervaringen gedeeld en aanbevelingen aangeboden.

Enkele voorbeelden

Floor Sietsma is nu begin 30. Een paar jaar geleden kwam zij met diverse interviews in het landelijke nieuws, nadat ze drie academische opleidingen had afgerond. Floor heeft een “niet-meetbaar” IQ, zo wordt in de artikelen vermeld. Hiermee wordt bedoeld, dat het meetplafond van in elk geval de beschikbare Nederlandse IQ-tests te laag is, alsmede waarschijnlijk dat van de cultuur- en taalneutrale tests in het buitenland. Vanaf haar tiende jaar ging Floor niet meer naar school en vanaf haar twaalfde ging zij naar de universiteit. Na voltooiing van drie studies promoveerde Floor in de informatica. Daarna werd ze orthopedagoog en coach.

Laurent Simons, geboren in 2009, deed met een persoonlijk aangepast programma zijn middelbare school en ging met negen jaar naar de TU Eindhoven. Ook daar kreeg hij een aangepast programma. Vlak voor zijn tiende verjaardag zou hij zijn bachelorsdiploma halen, maar er ontstond frictie tussen de ouders en de universiteit. Daarna verdween Laurent uit het nieuws.

Dit zijn twee voorbeelden van zeer uitzonderlijk intelligente mensen. We zouden ze ‘van de buitencategorie’ kunnen noemen.

Naast de mensen die de kranten halen, zijn er echter ook velen die niet zo bekend worden. Soms vergaat het deze mensen goed, soms ook niet. Het percentage van bijvoorbeeld de groep met wie het minder goed gaat, kennen we echter niet.

Wat houdt zeer hoge begaafdheid in?

Een van ons (NN) heeft in twee persoonlijke weblogs (2019) in een eerste zoektocht verkend wat ‘zeer hoogbegaafd zijn’ nou eigenlijk betekent. Daar kwamen aangrijpende reacties op, van met name ouders van zeer hoogbegaafde kinderen die waren vastgelopen in het onderwijs. Bij het IHBV hebben we een leaflet uitgebracht over zeer hoogbegaafden (2020 herziene versie) om aandacht voor het onderwerp te vragen. <https://ihbv.nl/kennis-hb/leaflets/> We zijn hier zoekende in. Enerzijds horen we verhalen van zeer hoogbegaafden, die zich ook binnen ‘reguliere’ groepen hoogbegaafden nog steeds anders voelen. Zij reageren vaak dolblij en met opluchting als we iets uitleggen over het (mogelijk) zeer hoogbegaafd zijn. Anderzijds is er onder professionals die met hoogbegaafden werken en onder wetenschappers op het gebied van hoogbegaafdheid, geen consensus over de vraag of de zeer hoogbegaafden als subcategorie kunnen worden gezien en in hoeverre dat relevant zou zijn voor bijvoorbeeld onderwijs of begeleiding.

Wij gebruiken voor het omschrijven van ‘zeer hoge begaafdheid’ op dit moment een smalle definitie, waarin intelligentie centraal staat. In het Kennisdossier zeer hoogbegaafd van het IHBV staat een overzicht van scores en termen die daarbij zouden passen. Zoals gezegd is er (nog) geen consensus en gaat het om keuzes die het IHBV heeft gemaakt in samenspraak met een aantal professionals, om zo tot een zo goed mogelijke aansluiting te komen met terminologie die internationaal gehanteerd wordt. We menen wel dat het bij de scores niet om harde afkappunten gaat.

We veronderstellen dat alle eigenschappen en kenmerken van hoogbegaafden in bredere omschrijvingen, zoals bijvoorbeeld in het Delphimodel Hoogbegaafdheid (Kooijman-van Thiel, 2008), bij zeer hoogbegaafden in nog sterkere mate aanwezig zouden kunnen zijn.

Onderzoek naar zeer hoogbegaafden

Het onderzoek naar 'standaard' hoogbegaafde volwassenen (smalle definitie: mensen met een IQ vanaf ca. 130) is al heel beperkt. Dat heeft mede te maken met methodologische knelpunten. Er is daarnaast op dit moment (nog) geen onderzoek beschikbaar, waarin wordt aangetoond dat de subgroep van zeer hoogbegaafden aparte aandacht nodig heeft. Het is namelijk methodologisch nog lastiger om betrouwbare kennis over zeer hoogbegaafde volwassenen te verzamelen, dan bij de 'standaard' hoogbegaafden. De groep zeer hoogbegaafden is immers veel kleiner. (Een IQ van 130 komt voor bij ongeveer 1 op 50, een IQ van 145 bij ongeveer 1 op 1000.) En velen van hen zijn bovendien nooit getest, of niet herkend bij een test (zie hierboven). Een vereniging als TNS (zie onderaan dit artikel) is ook zeker geen representatieve steekproef van zeer hoogbegaafden. Het onderzoek naar zeer hoogbegaafden betreft dus echt pionierswerk.

Enkele auteurs hebben wel gepubliceerd over longitudinaal onderzoek bij zeer hoogbegaafde kinderen (Hollingworth, 2015, oorspronkelijk uit 1926; Gross, 2004). Deze boeken zijn te zien als uitgebreide verslagen van ervaringsverhalen. Helaas zijn ze niet zomaar naar deze tijd te extrapoleren, omdat de testen in die tijd anders genormeerd waren. De beschrijvingen zijn echter wel beeldend en vaak indringend.

In 2020 verscheen er een Duitstalig boek van Andrea Brackmann, waarin voor het eerst aandacht wordt besteed aan zeer hoogbegaafde volwassenen. Een recensie is hier te vinden in het Nederlands <https://ihbv.nl/recensie-extrem-begabt/>; en hier in het Duits <https://ihbv.nl/rezension-extrem-begabt/>

In de USA is veel onderzoek gedaan onder jongeren met zeer hoge SAT-scores. (Zie met name de publicaties van Lubinski, te vinden in de HIQ database.) Het probleem van het toepassen van de resultaten van die onderzoeken op zeer hoogbegaafden, is dat de SAT wel correleert met, maar niet identiek is aan, de IQ-score van een intelligentietest. Daarnaast hebben de jongeren uit die onderzoeken al bepaalde schoolprestaties laten zien, anders zouden ze niet eens de SAT hebben kunnen doen. De uitvallers uit het onderwijs zitten er dus niet bij en daarmee is het een positieve selectie.

Ervaringen bij TNS en ISPE

TNS (Triple Nine Society) en ISPE (International Society for Philosophical Enquiry) zijn beide wereldwijde verenigingen waarvan je lid kunt worden met een officiële intelligentiescore van gemiddeld plus 3SD op een van de door hen aangewezen testen. Binnen deze organisaties hebben we een aantal persoonlijke observaties gedaan.

1. We zien een ander/ hoger (?) abstractieniveau. Mogelijk denken zeer hoogbegaafden op diverse denkniveaus tegelijk. We zien dat sommigen moeite hebben om een antwoord te formuleren op vragen naar hun meer concrete, praktische, ervaringen in de context van waar het spaak kan lopen met de omgeving, zoals bv. leidinggevend en collega's. Mogelijk hebben ze die ervaringen als het ware zelf al in een ander denkniveau gezet. Daarmee zou het moeilijker kunnen zijn om aansluiting te krijgen. Anderzijds zijn er ook mensen die wel in staat zijn antwoord te geven naar dergelijke praktische ervaringen.

Ervaringen bij TNS en ISPE (vervolg)

2. Ze zijn zich vaak voortdurend bewust van de existentiële dimensie van alles. Ze ervaren de dingen in een grotere samenhang, waarvan ze zelf deel uitmaken. Het is een permanent, steeds aanwezig bewustzijn van het 'zijn' van alles, van kosmische tot microscopische schaal, en van het diepe verleden tot aan de verre toekomst, van levensvormen tot dode materie.

3. Vaak hebben ze sterk moreel gekleurde opvattingen. In hun uitingen kan dat soms bedreigend overkomen op bijvoorbeeld een docent, een leidinggevende of een partner.

4. Zij vertellen nogal eens dat ze zich ook in groepen hoogbegaafden, zoals in een hoogbegaafdenklas of bij Mensa, niet thuis voelen. Ze zijn ook daar op een bepaalde manier eenzaam, ook als dat naar de anderen toe niet zo lijkt (we horen dit ook van sociaal zeer ontwikkelde mensen). Ze vertellen dat ze vaak nog steeds hun 'vertaalmachine' aan moeten zetten en voortdurend in de aanpassing zitten, met "de rem er op", wat veel energie kost. Dit gebrek aan gevoelde aansluiting wordt dan vaak niet begrepen: "Je bent nu toch onder hoogbegaafden?"

5. We hebben aanwijzingen dat een aantal zeer hoogbegaafde kinderen meer gedragsproblemen heeft dan gemiddeld hoogbegaafde kinderen in klassen in standaard onderwijs, maar zelfs ook in het reguliere hoogbegaafdenonderwijs, en dat ze zich veel sneller vervelen dan hoogbegaafde kinderen in het algemeen.

Ervaringen van zeer hoogbegaafde studenten

Casus 1.

Een zeer hoogbegaafde studente (al eerder in haar leven is dat vastgesteld, drop-out van middelbare school, jaren thuis gezeten) gaat zonder schooldiploma maar met colloquium doctum op haar 25e wiskunde en informatica studeren aan een technische universiteit. Hierbij moet er vaak in groepjes samengewerkt worden. Qua kennis en capaciteit loopt zij ver voor op de rest. Daar komt bij dat het niveau van motivatie en kundigheid van de studenten in de groepjes nogal uiteenloopt. Bij deze vorm van werken is men van elkaar afhankelijk voor het eindcijfer. Als keer op keer blijkt dat er studenten zijn die hun werk niet doen, doet zij het dan maar, omdat ze niet wil dat haar cijfer eronder lijdt.

Ze vraagt om advies aan de studentenpsycholoog en volgt alle tips op om de medestudenten in haar groepje aan het werk te krijgen, maar het helpt niet. Het resultaat is dat zij, waar dat mag, projecten die normaal voor bv. zes mensen zijn, alleen doet. Soms lukt het, maar soms is de werklast te groot: de verplichtingen voor haar andere vakken zijn er ook nog.

Eén keer kan ze samen met een andere zeer hoogbegaafde student samenwerken: een 15-jarige jongen, die ook overal buiten de boot valt. Voor het eerst gaat het samenwerken prima. Er zijn ook vakken waar het niet mogelijk is om met de docent tot een andere oplossing te komen (bijvoorbeeld door een vervangende opdracht of alleen werken). Aan het eind van haar bachelor heeft ze allemaal achten, negens en tienen, maar ze heeft ondertussen ook al een burn-out gehad vanwege de te hoge werklast. Ze hoeft nog maar een paar vakken te doen, allemaal samenwerkvakken. Dat kan ze niet meer aan en ze verlaat de universiteit gedemotiveerd en uitgeput zonder diploma.

Graag had ze nog een paar interessante vakken uit de master gevolgd, dat had haar eventueel over de laatste horde kunnen helpen, maar zonder bachelor-diploma mocht dat niet.

Haar zelfbeeld is gekelderd. Ze is tot de conclusie gekomen dat ze nooit in een normale werkkring zal passen en belandt in de Wajong.

Ervaringen van zeer hoogbegaafde studenten (vervolg)

Casus 2.

Een student vindt het moeilijk om een studie te kiezen: hij wil en kan heel veel verschillende dingen. Van zijn hoogbegaafdheid weet hij niets. Een beroepskeuzetest helpt niet, hij blijkt alle kanten op te kunnen. Hij begint aan een studie, maar schrikt binnen de eerste week van het (lage) niveau en schrijft zich meteen weer uit. Hij kiest een andere studie, die weliswaar interessant is, maar ook hier wordt hij niet uitgedaagd en raakt gedeprimeerd. Hij was altijd al leergierig en had gehoord dat de universiteit echt anders zou zijn dan de middelbare school. Tijdens de middelbare school zat hij al een jaar thuis, o.a. door demotivatie en depressie, maar niemand legde toen een link met hoogbegaafdheid.

Invallende vraagt hij zich af wat er mis is met hem, waardoor hij geen voldoening uit een studie kan halen. Hij wordt depressief en ziet de toekomst somber in, bang dat hij niets zal kunnen vinden waar hij niet op afknappt.

Liever verandert hij niet nog eens van studie, maar hopen op meer uitdaging gaat hij naar een technische universiteit. Helaas valt dit ook tegen. Daarnaast loopt hij nu ook tegen de samenwerkingsproblematiek aan die in Casus 1 al werd besproken. Hij wordt somberder, zoekt psychologische hulp, maar treft een psycholoog die zijn klachten bagatelliseert. Als hij zijn indruk bespreekt dat studenten en soms ook docenten er maar met de pet naar gooien – hij begrijpt bijvoorbeeld niet hoe sommige examenvragen zo extreem simpel kunnen zijn – zegt de psycholoog nogal geïrriteerd “er zullen altijd slimmere studenten zijn dan jij”. Duidelijk begrijpt de psycholoog hem helemaal verkeerd en snapt die niet hoe dolgraag hij die slimmere studenten zou ontmoeten. Hij wil gewoon inhoudelijke gesprekken kunnen voeren, aansluiting vinden, en is helemaal niet geïnteresseerd in ‘de slimste zijn’. Integendeel. Hij vindt zichzelf ook helemaal niet slim. Uiteindelijk concludeert hij na het afkeurende commentaar van de psycholoog, die in zijn ogen toch de professional is, dat er echt iets mis met hem moet zijn. Hij ontwikkelt suïcidale gedachten en paniekaanvallen en stage durft hij niet meer te lopen. Zijn studie lijdt er ernstig onder.

Na jaren van hangen en wurgen gaat hij er filosofie naast doen in een andere stad. Zijn nicht, die wel van zichzelf weet dat ze hoogbegaafd is, doet dat ook, om haar studies aan een andere universiteit en een kunstacademie draaglijk te houden.

Bij filosofie gaat het wat beter. Het niveau van de materie en van sommige docenten en studenten ervaart hij als wat hoger en hij vindt op die manier al iets meer aansluiting. Helaas zijn de angst- en depressieklachten inmiddels na al die jaren chronisch geworden en zijn zelfvertrouwen is weg. Hij zoekt hulp in een academisch ziekenhuis, maar de psychiaters daar vinden dat hij geen behandeling nodig heeft, omdat hij wel genoeg inzicht in zijn problematiek zou hebben. Na deze tweede mislukte poging om hulp te vragen binnen de ggz, geeft hij het op. Studentenbaantjes gaan ondertussen steeds mis, vanwege paniekaanvallen en een gekelderd zelfbeeld maar ook vanwege de nog steeds wel gevoelde, maar onbegrepen, mismatch met zijn omgeving, die zich op allerlei manieren uit. Meestal legt hij de lat voor zichzelf en anderen veel te hoog, maar daar is hij zich op dat moment totaal niet bewust van.

Het lukt hem nog wel om een vak in het buitenland te volgen bij een pionier in een nieuw vakgebied en uiteindelijk start hij ook een PhD-traject in het buitenland. Hij houdt echter dezelfde problemen. Uiteindelijk belandt hij uitgeput in een uitkering. Hij concludeert dat hij niet in een normale werkkring past en ziet de toekomst somber in.

Ervaringen van zeer hoogbegaafde studenten (vervolg)

Halverwege de dertig wordt hij getest, op advies van een coach die lid is bij Mensa. Inderdaad blijkt hij hoogbegaafd, wat hij bijna niet kan geloven, en wordt lid van Mensa. Dit scheelt veel, maar ook hier blijkt het tot zijn verwarring nog steeds nodig op de rem te moeten staan en de vertaalmachine aan te hebben. Zijn conclusie is dat er dan toch ook wel degelijk iets mis met hem moet zijn op sociaal gebied.

Ruim tien jaar later ontdekt hij via een Mensalid en een nieuwe intelligentietest via een therapeut die hem eindelijk serieus neemt, dat hij zeer hoogbegaafd is. Nu vallen de puzzelstukken wél op hun plek. Hij wordt lid van een vereniging voor zeer hoogbegaafden. Hier ervaart hij voor het eerst in zijn leven hoe het is om zonder de stress van constante zelfcensuur jezelf te kunnen zijn in een groep mensen en sociale aansluiting te voelen. Hij had niet gedacht dat hij dat ooit zou meemaken.

Aanbevelingen

Enkele richtingen waar studenten en begeleiders mee verder zouden kunnen gaan bij vermoeden op zeer hoge begaafdheid:

1. Bewustwording en eventueel testen. Als je de mogelijkheid overweegt dat een student zeer hoogbegaafd zou kunnen zijn, lees erover en praat er met de student over. Bewustwording kan al een groot verschil maken. Weten wat er aan de hand is kan veel rust geven. Soms kan een intelligentieonderzoek helpen als bevestiging. Veel mensen geloven immers niet meteen van zichzelf dat ze hoogbegaafd zijn, laat staan dat ze zeer hoogbegaafd zijn.
2. Erover praten met een HB-'deskundige'. Er is een steeds grotere groep van professionals die zich met hoogbegaafden bezighoudt. Soms helpt het om met zo iemand te praten. Vaak zijn het ook ervaringsdeskundigen. Helaas zijn er nog bijna geen deskundigen die zich specifiek op zeer hoogbegaafden richten.
3. Peers zoeken buiten de studie. Juist voor deze mensen, die zich extra anders voelen, kan het helpen om peers te vinden. Misschien kunnen er per studentenstad groepjes gevormd worden van zeer hoogbegaafde studenten?
4. Samenwerkingsproblemen aanpakken. We horen nogal eens dat het samenwerken in groepjes studenten lastig is omdat de zeer hoogbegaafde zoveel sneller is, zowel in begrip als in werktempo, dan de rest en de onderlinge verschillen heel groot zijn. Als deze studenten het idee krijgen dat ze alles alleen moeten doen, of dat hun cijfer ernstig wordt gedrukt als er minder gemotiveerde studenten in het groepje zitten, kunnen ze zelf ook gedemotiveerd raken. Als docenten zich dat niet realiseren en niet bereid zijn mee te denken over oplossingen, kunnen er grote problemen ontstaan, met soms zelfs uitval tot gevolg. Het is te hopen dat er voor deze studenten individuele oplossingen kunnen komen.

Referenties bij dit artikel:

- Brackmann, A. (2020). Extrem begabt. Die Persönlichkeitsstruktur von Höchtsbegabten und Genies. Klett-Cotta.
- Gross, M.U.M. (2004). Exceptionally Gifted Children. Second Edition. Abingdon: Routledge.
- HIQ Database: <http://www.hiqdatabase.info/>
- Hollingworth, L.S. (2015). Children above 180 IQ Stanford-Binet: Origin and Development. (Reprint from 1975, reprint from book Gifted Children, their nature and nurture, 1926). Createspace Independent Publishing Platform.
- IHBV Kennisdossier Zeer hoogbegaafd: <https://ihbv.nl/zeer-hb/>
- IHBV leaflet Zeer hoogbegaafd: <https://ihbv.nl/kennis-hb/leaflets/>
- Kooijman - van Thiel, M.B.G.M. (red). (2008). Hoogbegaafd. Dat zie je zó! Over zelfbeeld en imago van hoogbegaafden. Ede: OYA Productions.
- Nauta, Noks (2019). Twee weblogs:
<https://noksната.wordpress.com/2019/11/22/145-zeer-hoogbegaafd-wat-is-dat-dan/>
<https://noksната.wordpress.com/2019/12/04/145-er-is-behoefte-aan-aandacht-hoe-nu-verder/>

Meer literatuur en links (niet verwerkt in het artikel):

- Farrelly, Colleen (2017). Understanding the profoundly gifted. Presentatie: (8)_(PDF) [Understanding the Profoundly Gifted \(researchgate.net\)](#)
- Frumau-Van Pinxten, W.L., Derksen, J.J.L. & Peters W.A.M. (2023). The Psychological World of Highly Gifted Young Adults: a Follow-up Study. Trends in Psychology. <https://doi.org/10.1007/s43076-023-00313-8>
- Harvey Salin J. (2020). High, Exceptional, Profound Giftedness (giftedconsortium.com) [High, Exceptional, Profound Giftedness \(giftedconsortium.com\)](#)
- Ten Cate, A. (2021). Hyperhoogbegaafden, een aparte hoogbegaafdheidsgroep. ECHA scriptie juni 2021 Literatuurstudie.
- Wood, V. R., & Laycraft, K. C., (2020). How can we better understand, identify, and support highly gifted and profoundly gifted students? A literature review of the psychological development of highly-profoundly gifted individuals and overexcitabilities. Annals of Cognitive Science, 4(1)

Enkele verenigingen van zeer hoogbegaafden:

- ISPE. <https://www.thethousand.com/>
- Triple Nine Society. <https://www.triplenine.org/Default.aspx>
- Er zijn ook verenigingen waar een nog hoger IQ de toelatingseis is. Zoals bijvoorbeeld de Epimetheus Society (plus 4SD). <http://epimetheussociety.com/>

Auteurs : Noks Nauta is arts niet praktiserend en psycholoog. Zij is medeoprichter van het IHBV, een kennis-, netwerk- en projectorganisatie, die het leefklimaat van hoogbegaafde volwassenen wil verbeteren. Ze is lid van TNS en ISPE en met de ervaringen die ze binnen die verenigingen heeft opgedaan, wil ze de discussie op gang brengen over zeer hoge begaafdheid. Mirja Post is filosoof en heeft een achtergrond in antropologie en architectuur. Zij is lid van TNS en ISPE. Samen met Noks wil ze bijdragen aan het vergroten en verspreiden van kennis over ZHB (zeer hoge begaafdheid).

Contact met de auteurs: zeerhb@ihbv.nl